

Uppgift 1.

Vardera patienten har fått diagnosen agnosi, dvs. perceptionsstörning på grund av hjärnskada, trots att sinnesorganen som sådana fungerar normalt. Patienterna A och B:s förmåga att se föremålet är intakt, dvs. informationen från synnervens näthinna förmedlas ostörd för bearbetning till hjärnbarkens syncentrum. Det är fråga om funktionsbrister i förbindelsebanor och associationsområden, m.a.o. i vidarebehandlingen av syninformationen i hjärnbarken. Testexemplen nedan visar på olika typ av hjärnskada hos A och B.

Patient A kan se modellfiguren, vilket den noggranna avbildningen visar, han kan på detta sätt utnyttja syninformation. Hans svårighet att benämna det varseblivna hör ihop med igenkännandet av föremålet, att analysera objektets innebörd. Sådana identifieringsstörningar förekommer hos patienter bl.a. i samband med skador på vissa områden av hjärnbarkens tinninglobber. Informationen från nacklobens visuella område förmedlas inte till dessa associationsområden, eller också kan det skadade området inte bearbeta informationen. Trots det kan patienten tala och känna igen objekt på basis av information via hörseln. Patienten kan också då han rör sig undvika att stöta emot föremål, även om han inte identifierar dem. Igenkänningsstörningen kan vara mycket selektiv ifråga om synen, t.ex. oförmåga att identifiera ansikten (prosopagnosi).

Patient B kan på normalt sätt känna igen det visuella objektet och associera med ord. Oförmågan att avbilda objektet antyder att han inte kan koppla ihop syninformationen med sina egna rörelser. Skadorna på associationsområdena på bakre delen av hjärnbarkens hjässlobber kan förorsaka denna typ av störningar (s.k. Optisk ataxi; visuell och taktill agnosi). Exempelvis kan patienten inte på ett normalt sätt ta i en penna och styra den, och när han rör sig kan han stöta emot hinder.

3 p.

Skribenten visar att han förstår vad som avses med agnosi och hur störningen kommer till uttryck hos dessa patienter. Tolkningen omfattar såväl perceptionens som språkets förbindelse med hjärnan. T.ex.: Visar hur det på olika sätt (selektivt) kan uppstå störningar i den normala varseblivningen till följd av hjärnskada. Seendet, igenkännandet (verbalt) av det varseblivna samt kopplingen mellan varseblivet objekt och rörelser baserar sig delvis på olika hjärnfunktioner.

5 p.

Skribenten kan på basis av resultaten i exemplen redogöra för den neurala grunden för visuell perception. Kan anknyta till varseblivningsprocessens centrala områden i hjärnan (synbarken, hjärnbarkens associationsområden) och till hjärnans talområden. Eventuellt belyses sambandet med exempel på andra störningar i perceptionen (andra agnosier, neglect) och i språket som följd av hjärnskada.

Uppgift 2.

Uppgiften hänför sig till inlärningspsykologin, utvecklingspsykologin och socialpsykologin. Det gäller att granska de psykologiska effekterna av bestraffning, m.a.o. vilka de psykiska följderna är, speciellt för den som blir bestraffad. Det är förtjänstfullt att även ta upp hur bestraffningen påverkar den som utdelar straffet (bl.a. fostrarens skuld- och osäkerhetskänslor) och i en vidare mening interaktionen i samfundet (familj, skola, fängelse). I en grundläggande uppgift krävs inte att alla dessa aspekter tas med.

De exempel som uppgiften förutsätter hittar man såväl inom den psykologiska forskningen som i vardagslivet. Ett fullödigt svar förutsätter att skribenten förmår analysera olika exempelsituationer och konsekvenserna av dem, bl.a. emotionella och kognitiva konsekvenser, effekter på beteende, social interaktion och utveckling.

Man kan t.ex. utgå från uppfostringsituationer och då å ena sidan utreda de inlärningspsykologiska principerna och granska betydelsen av bestraffning (och belöning). Å andra sidan kan man fundera på olika metoder i relation till uppfostringsbarnets ålder och utvecklingsstadium, och på ett vidare plan diskutera hur samhällsliga problem, såsom kriminalitet, kan åtgärdas genom olika slag av förstärkning. När och i vilken form kan utdelning av straff vara lämpligt eller oundvikligt? Varför hävdar man att belöningar är effektivare än bestraffningar när det gäller att forma beteenden? Det centrala i frågan är vilka psykologiska verkningar bestraffningen kan ha på människan.

3 p.

Skribenten baserar sin framställning på några exempel och fokuserar på de psykologiska effekterna av bestraffning. Det kan räcka med ett par väl valda fall som analyseras på ett träffande sätt. Utredningen bör omfatta ett antal psykologiskt relevanta synpunkter, såsom: De positiva och negativa effekterna av bestraffning hänger ihop med situationen som helhet. Bestraffningens art och grad: psykisk, fysisk, social; graden av stränghet i bestraffningen samt vem som utför den: föräldrar, kamrater, lärare, myndigheter. Olika situationer: inläring, uppfostran, sociala situationer, kriminalitet.

5 p.

Skribenten granskar och motiverar frågan utgående från den psykologiska forskningens utvecklingspsykologiska principer eller andra forskningsområdets principer. Även en anspråkslös koppling till synen på uppfostran samt till samhällsliga och kulturella kontexter ökar svarets värde.

Ett berömligt svar kan behandla exempelvis följande teman:

Olika bestraffningsföreteelser uppmärksammas

Kulturbakgrunden; effekten av normer och olika slag av uppfostringsmetoder

Utvecklings- och socialpsykologiska verkningar (bl.a. självuppfattning, självkänsla, interaktion)

Psykodynamiska verkningar på individplanet

Uppgift 3.

Uppgiften ansluter sig till utvecklingspsykologin och psykologins historia. Watsons uttalande ovan är i någon form bekant från gymnasiekurserna. I det tillspetsade påståendet kristalliseras behaviorismens optimistiska grundidé om uppfostran: miljön och den miljöbaserade inläringen formar individen.

Ur nutida psykologisk synvinkel brukar man betona att människans personlighet och verksamhet regleras av interaktionen mellan mångbottnade biologiska, psykologiska och sociokulturella faktorer. Människans yrkesval och möjligheter att verka i olika uppgifter har också då en mångskiktad grund. Inom dagens psykologi betonar man dock på olika sätt interaktionens natur och den roll olika faktorer spelar. Argument som tar ställning för och emot Watsons påstående hittar man i dagens psykologi.

Den värdering som efterfrågas kan göras t.ex. genom en granskning av följande synpunkter:

Hur tar Watson i sin ståndpunkt hänsyn till att det är faktorer på flera plan som bestämmer utvecklingen?

Hur motsvaras Watsons syn på individens möjligheter att påverka utvecklingen av nutida utvecklingspsykologiska synsätt?

Vem anger målen för utvecklingen?

Var går gränserna för inläring och utveckling?

Hur svarar Watsons uppfostringsoptimism mot dagens uppfattningar?

På vilket sätt kunde man i dag se Watsons ställningstagande som viktigt?

3 p.

Skribenten bedömer Watsons uppfattning om möjligheter att uppfostra och jämför den med nyare kunskap inom utvecklingspsykologi eller synsätt inom inlärningspsykologin. Det räcker inte med att enbart beskriva behaviorismen lösryckt från det givna uttalandet och utan hänvisningar till nutida uppfattningar. Däremot räcker det med en relativt begränsad framställning av den behavioristiska uppfostrings- och människosynen relaterad t.ex. till livscykelperspektivet (utvecklingsuppgifter, utvecklingens kontinuitet).

5 p.

Skribenten gör en grundlig bedömning av hur påståendet svarar mot nutida uppfattningar. För fram forskningsbaserade motargument (bl.a. individens egna mål, inriktning, biologiska faktorer). En jämförelse mellan Watsons uppfattning och det nutida sociokulturella synsättet höjer svarets värde. Möjligen kan skribenten diskutera vilka följderna av det radikalt behavioristiska synsätt har varit eller vad det skulle leda till ifall man tillämpade utsagan helt bokstavligt i uppfostran.

Uppgift 4.

Uppgiften hör till den kognitiva psykologins område. I svaret bör man definiera vad som menas med problemlösning och koncentrera sig på faktorer som främjar problemlösning. Skribenten kan analysera faktorer som inverkar på lösningen av ett problem genom att utgå från bl.a. problemets eller lösningsprocessens art, analysera effekten av tidigare erfarenheter, diskutera frågan om sakkunskap, motivation, gruppens och situationens inverkan på problemlösningsprocessen.

3 p.

Problemlösningen har definierats och svaret koncentreras på faktorer som inverkar på ett lyckat genomförande av problemlösning. Skribenten kan t.ex. analysera ett par olika problemsituationer och vilka faktorer som här skulle främja lösningen av problemet. Exempelen kan hämtas även ur vardagslivet, men vardagspsykologi räcker inte till som svar. Svaret bör baseras på psykologisk kunskap som resultat av forskning.

5 p.

Vilka faktorer som bidrar till en framgångsrik problemlösning behandlas ingående och mångsidigt. I svaret analyseras problemlösningsprocessen och faktorer som främjar denna, bl.a.:

- hypotesformulering sätter igång problemlösningsprocessen
- tidigare erfarenheter utnyttjas i letandet efter en lösningsmodell
- man utnyttjar analogier
- man utnyttjar tips och vinkar
- problemet får mogna
- heuristiker
- associationer
- kreativitet
- uppmärksamheten inriktas på lösningen istället för på problemen

Uppgift 5.

I denna uppgift gäller det att diskutera motivationens betydelse i en krävande och till och med stressande situation. Skribenten bör granska vilken betydelse motivationens uppkomst, varaktighet och styrka har för förberedelserna för studentskrivningarna och i själva provsituationen. I svaret är det möjligt att använda sig av kunskap från flera olika delområden inom psykologin, såsom från den kognitiva psykologin samt från utvecklings- och personlighetspsykologin.

3 p.

Skribenten kan anföra någon psykologisk fackkunskap i sin redogörelse för motivationen i relation till studentskrivningarna. Skribenten skiljer t.ex. mellan inre och yttre motivation eller social motivation (vill bli uppskattad) eller inlärningsmotivation (vill förstå). Det viktiga är att analysera motivationens betydelse.

5 p.

I ett berömvärt svar diskuteras studentskrivningarna och problematiseras motivationen för skrivningarna. Svaret är såväl omfattande som djupgående. Skribenten kan t.ex. diskutera vad följden blir av att man i gymnasiestudierna enbart tar sikte på att lyckas i studentskrivningarna. Då slutresultatet kan vara avgörande för människans hela livscykel, ökar prestationskraven för gymnasisterna, och för att man skall lyckas krävs även en stark motivation. Motivationens varaktighet, målinriktning på lång sikt som nödvändiga förutsättningar för framgång kan också diskuteras. Goda resultat kan inte bygga på enbart kortsiktig förberedelse, utan på lösnings- och handlingsmodeller som utkristalliserat sig i en flerårig process. Det

behövs då en klar prestationsmotivation, som är till hjälp i disciplinerat förberedelsearbete. I en sådan process är det väsentligt att man engagerar sig på långsikt och ställer upp delmål för sig som man försöker uppnå. Det är viktigt att ha en tidsplan för arbetet, så att det inte uppstår alltför stor brådska, vilket kan försvåra inläringen och presterandet. Det räcker inte med att man vill klara sig bra, utan här blir den inre motivationen av avgörande betydelse. I svaret kan man också blicka mot framtiden. Träning i att reglera sin egen motivation och att arbeta målinriktat är betydelsefull också för studier senare i livet. De intressen som har väckts under gymnasietiden kan bestämma människans hela kommande liv.

Uppgift 6.

Detta är en diskussionsuppgift som förutsätter att man kan tillämpa psykologisk kunskap vid analysen av ett problem som inte som sådant tas upp i psykologikurserna. Det finns inget på förhand givet rätt svar, vilket ger fria möjligheter att bygga svaret på varierande psykologiska fakta ur olika kurser. I bedömningen av svaren på uppgiften betonas framför allt de argument som framförs, deras träffsäkerhet (fokuserar på det som frågan gäller), meningsfullhet (bildar ett logiskt sammanhang), samstämmighet (stödjer varandra) samt motiveringarnas psykologiska värde (hur väl de är förankrade i den psykologiska vetenskapen). Inga poäng ges för rena upprepningar av den bifogade texten, utan skribenten bör kunna framställa sakerna såväl med egna ord som med stöd av psykologisk kunskap som inte ingår i den givna texten. Uppgiften är en vanlig 6 poängs fråga, och för fulla poäng krävs därför inte att man uppfyller sådana kriterier som i en jokeruppgift.

3 p.

Av ett tre poängs svar krävs det att skribenten presenterar vissa tankar om i hur hög grad robotar kan ges mänskliga känslor. En naturlig utgångspunkt är att definiera vad känslor är och hur de kommer till uttryck hos människan och mot den bakgrunden bedöma känslornas roll och betydelse i styrningen av en robot.

5 p.

Ett berömligt svar förutsätter att känslornas betydelse i människans verksamhet analyseras och att man utgående från detta bedömer deras roll i samband med robotar och andra system för artificiell intelligens. Skribenten kan t.ex. behandla frågan hur känslorna är intimt förbundna med människans biologiska och psykosociala utveckling, vilket roboten helt principiellt inte kan uppleva eller förstå. Skribenten kan också ta upp några exempel på mänskliga känslor, vars förekomst hos robotar inte vore trovärdigt (moderskärlek, sorg vid förlust av en anhörig). Även om robotar i viss mån kan stödja sig på någon motsvarighet till känslor, så saknar de det medvetande som genuina känsloupplevelser förutsätter. Även om robotarna skulle kunna plagiera känsloupplevelser utan att förstå känslorna så är detta intryck ändå konstgjort. "Roboten med känslor" berättar mycket om hur människorna som har skapat den uppfattar känslor. Samtidigt kan robotarna för sin styrning utnyttja känslor på det sätt som beskrivs i bilagetexten. Även om roboten inte skulle uppleva äkta känslor på människors vis, så kan man få dem att fungera mera intelligent och komma bättre till rätta med människor när de har en förmåga att uttrycka och tolka känslor. Uppgiften leder på detta sätt in skribenten på sådana grundfrågor som vad förnuft, känsla och intelligens egentligen är för något.

Uppgift 7.

I denna uppgift gäller det att tillämpa psykologisk kunskap för att lösa problem i vardagslivet. Uppgiften ansluter sig till flera delområden inom psykologin, men speciellt till personlighetspsykologin, utvecklingspsykologin och socialpsykologin. Svaret bör omfatta två delar: olika förklaringar till partnerns beteende samt presentation av alternativa lösningar med motiveringar. Skribenten kan t.ex. behandla partnerns beteende ur ett socialpsykologiskt perspektiv (bl.a. människo-, anknytnings-, kärleks- och parrelationer). Ur utvecklingspsykologisk synvinkel kan förklaringar sökas t.ex. i utvecklingskriser (Erikson: ungdomstidens utvecklingskris identitet – rollsplittring och i den tidiga vuxenålderns kris närhet – isolering) eller i psykodynamisk teori. Det personlighetspsykologiska perspektivet erbjuder förklaringar som baserar sig på självuppfattning, självkänsla och världsbild. Det är också relevant att ta upp känslor och emotionell intelligens i denna uppgift.

3 p.

Skribenten presenterar psykologiska förklaringar ur minst två olika synvinklar och söker olika lösningar på situationen.

5 p.

I svaret behandlas partnerns beteende mångsidigt och grundligt ur olika perspektiv inom flera psykologiska områden. Förklaringarna är väl underbyggda och sammanhänger logiskt med det angivna fallet. Lösningalternativen är mångsidiga och djupsinnigt övervägda.

Uppgift 8.

Mentalvårdsarbete som syftar till upprätthållande av mental hälsa, förebyggande av störningar samt behandling och rehabilitering är en mångfasetterad verksamhet. Mentalvårdsarbetet sträcker sig över samhällslig verksamhet på många plan (lagstiftning, institutioner, organisationer, små enheter). Arbetet kräver forskning, kunnande och tillämpning inom många fackområden.

I ett psykologiskt perspektiv har den mentala hälsan, människans psykiska välbefinnande, samband med människans hela personlighet och verksamhet. Det mentalhygieniska perspektivet tangeras i samtliga gymnasiekurser i psykologi. Den mentala hälsan och störningarna i denna är på många plan förbundna med psykiska, biologiska och sociokulturella faktorer och detta är väsentligt att beakta inom mentalvårdsarbetet.

Uppgiften förutsätter att skribenten diskuterar vikten av tvärvetenskapligt samarbete. Relevanta perspektiv representeras av bl.a. biovetenskaperna, medicinen med sina olika områden, genetiken, neurovetenskaperna, fysiologin samt socialpsykologin, sociologin och andra samhällsvetenskaper, liksom också pedagogiken och de tekniska vetenskaperna.

3 p.

Skribenten granskar psykologins roll inom något centralt område av mentalvårdsarbetet, t.ex. behandling av den mentala hälsan (diagnostik, psykoterapi, rehabilitering), arbetslivet (psykiskt arbetarskydd), uppfostran, och belyser behovet av

samarbete med andra vetenskapsområden. T.ex. betydelsen av medicinsk vetenskap för medicinering och annan somatisk vård, tekniska vetenskaper för utvecklingen av undersöknings- och behandlingsapparatur och för arbetsmiljön, samhällsvetenskaper för förvaltning, kommunikation mm.

5 p.

Granskningen av mentalvårdens arbetsfält är omfattande och skribenten diskuterar betydelsen av samarbete mellan psykologin och andra vetenskaper ur behandlingens och det förebyggande arbetets perspektiv. Väljer ut centrala vetenskaper, synvinklar och motiveringar i bedömningen av vikten av samarbete. Eventuellt även kontroversiella synvinklar, t.ex. frågan om läkemedelsbehandling (psykofarmaka), genetiskt vs. sociokulturellt synsätt.

Uppgift +9.

Denna fråga ger en stor frihet åt skribenten att tillämpa sina kunskaper inom psykologins olika områden vid behandlingen av ämnet. På gymnasiet behandlas ämnesområdet klarast på kurserna i psykologins inriktningar, socialpsykologi, utvecklingspsykologi och personlighetspsykologi.

3 p.

I svaret framförs några motiverade synpunkter på förhållandet mellan individ och samfund. Skribenten kan betona antingen motsättningen mellan individen och kollektivet (individens autonomi versus samfundets kontroll) eller hur dessa på många sätt är förutsättningar för varandra (individ utvecklas i interaktionen med vuxna vårdare och med sociala samfund).

5 p.

De mest intressanta svaren finns säkert bland dem som i granskningen av interaktionen mellan individ och samfund tar sin utgångspunkt i antingen ett utvecklingspsykologiskt, personlighetspsykologiskt, kognitivt eller ett socialpsykologiskt perspektiv.

8 p.

I svaret analyseras relationen individ-kollektiv ur en principiell synvinkel och såväl argument som försvarar åtskillnaden mellan individ och samfund och de som betonar interaktionen dessa emellan framförs på ett systematiskt sätt. I de bästa svaren försöker skribenten troligen undvika att kategoriskt ställa individen och samfundet mot varandra. Som psykologisk förklaring är såväl individuell som kollektiv determinism otillfredsställande, även om skribenten bör belönas för underbyggda argument för någondera ståndpunkten. De nyaste teorierna gällande utvecklingen av intelligent handlande betonar hur människan utvecklas genom sina sociala relationer i samfundet hon ingår i, så att man inte kan förstå den psykiska utvecklingen genom att studera enbart individen eller samfundet, utan man bör undersöka interaktionen.

Uppgift +10.

Uppgiften kräver att skribenten har kunskaper om principerna för psykologisk testning så att han/hon kan bedöma betydelsen av psykologiska test som klassifikationsmetod. Vid analysen av betydelsen av test och klassifikationer inom psykologin bör man ta upp testens roll såväl för formuleringen av psykologiska teorier som för deras tillämpningar i samhället. Etiska frågeställningar är förknippade med målen för, genomförandet av och användningen av resultaten av testningen.

Vid utformandet av svaret är det möjligt att binda samman kunskaper från flera delområden inom psykologin. Exempel är bl.a.

- olika begåvnings- och intelligens- och lämplighetstest
- kognitiv psykologi: klassifikation av studieorienteringar och studiestrategier
- personlighetspsykologi: olika egenskapsteorier, temperamentskategoriseringar, personliga stilar och personlighetstest
- kliniska test vid klassifikation av mentala störningar
- klassifikation av neuropsykologiska störningar med hjälp av test

3 p.

Skribenten framför och kan argumentera för några synpunkter på betydelsen av psykologiska test. Skribenten koncentrerar sig på klassificeringen av människor genom att presentera ett par exempel på de intelligens- och personlighetstest som tas upp i uppgiften. Etiska problem som sammanhänger med klassificerandet behandlas kortfattat men skribenten nämner vissa problem som kan vara förenade med användningen av test.

5 p.

Test och klassificering behandlas med mångsidighet och bredd. Skribenten presenterar flera exempel på test, med vars hjälp man kan klassificera människor. Svaret är inriktat på frågan om betydelsen av klassifikationsmetoder inom psykologin. Också etiska problem med klassificering behandlas.

Ett svar på denna nivå analyserar klassifikationsmetodernas betydelse inom psykologin. Trots att testning är behäftad med en rad historiska abnormiteter och missbruk (t.ex. testning i rasismens tjänst), så är de värdefulla verktyg i det psykologiska arbetet. Med hjälp av såväl intelligens- som personlighetstest är det möjligt att identifiera beteenden som avviker från det normala (t.ex. långsam problemlösningsförmåga, anlag för depression). I psykologens yrkesutövning tjänar testen diagnostiska ändamål, utan dem skulle det inte vara lätt att identifiera patientens problem. Skribenten behandlar, med goda motiveringar, vissa etiska problem som hör ihop med testning.

8 p.

Svar som når upp till de högsta poängtalerna analyserar ingående betydelsen av test inom psykologin. Testningens roll granskas i ljuset av psykologins historia och av samhälleliga behov av klassificering, behov som var grunden till att testmetoder och testning utvecklades. Det väsentliga är att skribenten uppfattar de teoretiska referensramar och förklaringsmodeller (differentialpsykologin, egenskapsteorier), inom vilka testen utvecklades. Den centrala utgångspunkten var antagandet att människan inom sig har ett oföränderligt och bestående väsen, som förklarar hennes beteende. Om detta väsen kan testen ge kunskap och bidra till att förutsäga vilka

uttryck beteendet kan ta sig. Testningen utvecklades från begynnelsen för att man statistiskt skulle kunna förutsäga beteendet hos stora folkgrupper med hjälp av korrelationer, utan försök till kausala förklaringar av människans beteende/aktivitet (endast genom att undersöka individen kan man förklara varför han eller hon handlar på ett visst sätt i en viss situation).

Samtidigt som testens betydelse inom psykologin behandlas mångsidigt, diskuteras i de bästa svaren också de etiska problem som sammanhänger med testning och klassificering av människor. Testningen är förknippad med etiska problem på flera olika nivåer. För det första är psykologiska test inte kulturellt neutrala utan innehåller värderingar, som påverkar tolkningen av testuppgifterna. Historiskt sett har det varit problematiskt att psykologiska test ibland medvetet har använts för att påvisa mindervärdigheten hos vissa (vanligen fattiga, färgade och invandrade) befolkningsgrupper och/eller för att välja ut människor till olika utbildningar och arbetsplatser. Då använder man inte längre test i den psykologiska vetenskapens tjänst och då kan det hända att de används på ett icke professionellt sätt, är meningslöst förenklade eller görs för ekonomisk vinnings skull. Etiska problem kan också gälla frågan hur man utnyttjar den information som man fått med hjälp av test. Det är inte heller alltid problemfritt att för den testade berätta om testresultaten (t.ex. oförutsedda följder bl.a. för självuppfattning och självkänsla). Testet ger inte nödvändigtvis en tillförlitlig bild av den enskilda individens prestationsförmåga eller möjligheter (ett flertal situationsbundna faktorer kan påverka den enskilda personens resultat vid testningen).